

син та міжнародного права, як іноземні військові бази. Розглядаються проблеми, які виникають у зв'язку із їх створенням, функціонуванням та ліквідацією. Вказується на ключову роль міжнародного права у вирішенні проблем, які виникають у міждержавних відносинах з приводу іноземних військових баз.

Ключові слова: іноземна військова присутність, іноземні військові бази, міжнародне право.

Анотація

Городиский И. М. Военные базы как форма иностранного военного присутствия: международно-правовой аспект. — Стаття.

Статья посвящена международно-правовому аспекту такого явления современных международных отношений и международного права, как иностранные военные базы. Рассматриваются проблемы, возникающие в связи с их созданием, функционированием и ликвидацией. Указывается на ключевую роль международного права в решении проблем, возникающих в межгосударственных отношениях по поводу иностранных военных баз.

Ключевые слова: иностранное военное присутствие, иностранные военные базы, международное право.

Summary

Horodyskiy I. M. Military bases as a form of foreign military presence: international legal aspects. — Article.

The article is devoted to the international legal aspects of the military bases as a form of foreign military presence. The problems connected with the creation, functioning and liquidation of the foreign military bases are considered. The key role of international law in solving problems arising in international relations at the foreign military bases is underlined.

Keywords: foreign military presence, foreign military bases, international law.

УДК 341.321:341.231.14-053.2

М. В. Грушко

СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ЯК УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА МІЖНАРОДНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ПРАВІ

Необхідність в підвищенні ефективності міжнародно-правового захисту дітей в період збройних конфліктів є однією з актуальних проблем в міжнародному праві. До другої половини ХХ століття участь дітей у війнах була не досить великою. На сьогодні дедалі частіше безпосереднє має місце залучення неповнолітніх до бойових дій зі зброєю в руках, тобто мова йде про «дітей-солдат». За даними Дитячого фонду ООН, за останнє десятиліття щонайменше 300 тис. дітей-солдат беруть участь у понад 30 конфліктах у різних куточках світу [1]. Наприклад, у 80-ті роки, під час ірано-іракської війни, Іран закликав тисячі дітей в народне ополчення. Їх навчали поводженню зі зброєю і відправляли на передову. Ірак, у свою чергу, в 1991 р. створив організацію «Львята Саддама», в яку входять десятки тисяч дітей у віці 10–15 років [2]. Війна в Лівії стала першою в Африці по масовому використанню у військових діях дітей віком від 10

до 15 років [3, 102]. У 1999–2000 рр., під час війни Ефіопії і Еритреї, тисячі дітей забирали зі шкіл, давали зброю і відправляли на фронт. З 1995 р. в Уганді було викрадено 8 тис. дітей у віці від 7 до 15 років. Третину від загального числа цих дітей становили дівчатка, так само як і в Сальвадорі і Уганді. Діти становлять 80 % партизан Уганди. Армія опору в Уганді звинувачувалась у вербуванні 30 тис. дітей. Діти-солдати — основна ударна сила в Революційному об'єднаному фронті (РОФ) Сьєрра-Леоне [4]. Такі вражаючі цифри свідчать про те, що проблема захисту дітей і донині залишається неврегульованою в повній мірі.

Зацікавленість світової спільноти до проблеми захисту дітей викликала необхідність правового, у тому числі, міжнародно-правового регулювання ситуацій, пов'язаних з їх участю у збройних конфліктах.

В 2010 р. Генеральний секретар ООН Пан Ги Мун направив на розгляд Ради Безпеки і Генеральної Асамблеї ООН доповідь «Діти і збройні конфлікти». У ній глава ООН звернув увагу на серйозні злочини щодо дітей. У додатку до Доповіді Генерального секретаря міститься список державних і недержавних суб'єктів, які вербують, вбивають або здійснюють акти насильства відносно дітей, так званий «чорний список» злісних порушників прав дітей в умовах збройного конфлікту [5].

Міжнародно-правовий захист дітей в період збройних конфліктів відбувається як у рамках міжнародного права прав людини, так і міжнародного гуманітарного права. Така ситуація породжує проблему фрагментації, яка є досить актуальною у відношенні як ефективності функціонування міжнародного права в цілому, так і окремих галузей та інститутів [6, 115].

В різний час і в різному контексті до проблеми захисту окремих категорій осіб в період збройних конфліктів звертали свою увагу вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема: А. Б. Амелін, А. А. Альошин, І. Л. Арцибасов, В. А. Батирь, П. Н. Бірюков, Е. Волох, А. Г. Григор'єв, С. Л. Єгоров, Ф. Кальсховен, В. Ю. Калугін, І. І. Котляров, Ф. І. Кожевников, В. І. Лісовський, С. І. Леншин, Г. М. Мелков, В. В. Мицик, А. І. Полторака, В. М. Репецький, Л. І. Савинський, Л. Савчук, Д. І. Самодуров, О. І. Тіунов, Л. Д. Тимченко, А. М. Хайтем Ахмед та інші. Проте питання захисту дітей в період збройних конфліктів як учасників воєнних дій в міжнародному праві досліджувалось лише деякими науковцями, такими як К. Барстад, В. А. Захарія, Л. В. Корбут, Ф. Крілль, К. Ніконов, Н. Петрова, Д. Платтнер, Ж. Стефан. Дане питання потребує подальшого вивчення та наукового дослідження.

Метою даної статті є аналіз співвідношення міжнародно-правових механізмів захисту дітей як учасників бойових дій в міжнародному праві захисту прав людини та міжнародному гуманітарному праві. Для реалізації поставленої мети нами були поставлені завдання: вивчити особливості правового регулювання питання захисту дітей в період збройних конфліктів; провести аналіз існуючих міжнародно-правових механізмів захисту саме дітей-учасників військових дій; визначити співвідношення норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини по захисту дітей, які беруть участь у бойових діях.

По-перше, захист прав дитини є складовою частиною міжнародного права прав людини, тому до неї застосовуються майже всі її положення. Розвиток і становлення інституту захисту прав дитини як самостійного правового інституту має досить довгу історію. Дитина тривалий час не розглядалася як представник окремої соціальної категорії. При цьому відокремлення питань, які відносяться до прав дитини, в самостійний предмет права захисту прав людини викликане причинами об'єктивного характеру.

По-друге, міжнародно-правовий захист дитини як відокремленої категорії жертв війни має місце у міжнародному гуманітарному праві. Метою міжнародного гуманітарного права є захист осіб, які не беруть участь або перестали брати участь у воєнних діях. Його положення застосовуються лише в період збройних конфліктів, на відміну від міжнародного права прав людини, яке застосовується в будь-який час, тобто як в мирний, так й під час війни.

Женевські конвенції 1949 р. (далі — ЖК) забезпечують особливий захист дітей як цивільного населення під час збройного конфлікту. Проте вони майже не чіпали проблему захисту дітей як учасників збройного конфлікту. До норм, які регламентують порядок захисту дітей, відносяться правила про заборону страти, забезпечення доступу до продовольства, медичної допомоги і освіти в зонах конфлікту, утримання під вартою, розлуки з рідними і участі дітей у воєнних діях (ст. ст. 14, 17, 23, 24, 38, 50 IV Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 р.). У будь-якому разі всі неповнолітні особи, які перестали брати участь у збройному конфлікті, у випадку свого затримання, залишаються під захистом п. 2 ст. 5 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими 1949 р. (далі — III ЖК), яка проголошує, що якщо з'являється сумнів, чи належать особи, які брали участь у воєнних діях і потрапили до рук супротивника, до категорій, перелічених у ст. 4 (в якій дається визначення поняття «військовополонений» та перелік категорій осіб, які відносяться та таких), то такі особи користуються захистом цієї Конвенції доти, доки їхній статус не буде визначений компетентним судовим органом. Після прийняття Женевських конвенцій 1949 р. різко зросла потреба в прийнятті нових норм, які зуміли б регулювати дане питання. Ця ситуація привернула увагу міжнародного співтовариства, яке відобразилось в тій кількості нормативно-правових актів, які були прийняті. Положення багатьох Резолюцій ООН та міжнародної організації Червоного Хреста стали основою в подальшому для окремих статей та спеціальних нормативно-правових актів, які регулюють сферу захисту дітей в період збройних конфліктів. Так, Резолюцією 3318 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 р. була проголошена Декларація про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах та в період збройних конфліктів [7]. Посилаючись на свої резолюції 2444 (XXIII) від 19 грудня 1963 р., 2597 (XXIV) від 16 грудня 1969 р., 2674 (XXV) і 2675 (XXV) від 9 грудня 1970 р. з питань поваги прав людини та основних принципів захисту, щоправда, цивільного населення в період збройних конфліктів, Генеральна Асамблея визнає глибоке занепокоєння з приводу страждань жінок та дітей, які вони отримують в період збройних конфліктів.

Першими міжнародними документами, які безпосередньо регулюють відносини, пов'язані з участю дітей в збройних конфліктах, стали Додаткові протоколи 1977 р. до Женевських конвенцій 1949 р. Так, Додатковий протокол I (далі — ДП I), який регулює міжнародні конфлікти, зобов'язує держави вживати всіх можливих заходів для того, щоб діти, які не досягли 15-річного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях. Він прямо забороняє їх вербування в збройні сили та наполегливо рекомендує державам-учасницям при вербуванні осіб старше 15, але молодше 18 років надавати перевагу особам більш старшого віку (ст. 77) [8].

Положення щодо захисту дітей міститься в II Додатковому протоколі (далі — ДП II), який регулює збройні конфлікти неміжнародного характеру. Пункт 3(c) ст. 4 забороняє як вербування дітей, які не досягли 15-річного віку, в збройні сили, так й участь — безпосередня або опосередкована — у воєнних діях. Також п. 3(d) передбачає застосування особливого захисту щодо дітей, які не досягли п'ятнадцятирічного віку, якщо вони беруть безпосередню участь у воєнних діях, у супереч положенням підпункту «с», і потрапляють у полон. У зв'язку з вищенаведеним можна поставити питання — чому подібних положень не містить ДП I? Складається враження нібито зобов'язання, які покладаються на сторони, які беруть участь у збройному конфлікті неміжнародного характеру, мають більш суворіший характер, аніж зобов'язання, які покладаються на учасників міжнародного збройного конфлікту. Можна лише допустити, що, можливо, це обумовлено особливістю видів конфліктів, так як учасниками внутрішніх конфліктів є «не суверенні держави, а уряд однієї держави, який вступив у конфлікт з одним із збройних угруповань на своїй території» [9, 19–20].

Згодом, в 1989 р., приймається перший спеціальний міжнародно-правовий документ, що регламентує права дітей, — Конвенція про права дитини 1989 р. [10] (далі — Конвенція 1989 р.). Станом на сьогодні Конвенцію 1989 р. ратифікували 192 країни з 194 (не ратифікували тільки США і Сомалі) [11]. Цей документ є основою інституту міжнародно-правового захисту прав дитини в міжнародному праві захисту прав людини, проте деякі його положення торкаються захисту прав дитини в період збройних конфліктів. З огляду на це, його положення щодо положення дітей повинні застосовуватись не лише в мирний, а й у воєнний час.

Прийняття Конвенції 1989 р. стало значною подією в галузі захисту прав дітей — дитина вперше розглядається не лише як об'єкт, що вимагає спеціального захисту, але і як суб'єкт права, якому наданий весь спектр прав людини. Важливе значення вона має також й для міжнародного гуманітарного права. Так, в п. 1 ст. 38 Конвенції 1989 р. зазначається, що держави-учасниці зобов'язані поважати норми міжнародного гуманітарного права, що застосовуються до них у випадку збройних конфліктів та стосуються дітей, а також забезпечувати їх дотримання. Конвенція не містить положень про заборону на безпосередню або опосередковану участь дітей у воєнних діях, на відміну від ДП I. Проте вимагає від держав-учасниць, по-перше, вживати всіх можливих за-

ходів для того, щоб діти, які не досягли 15-річного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях (п. 2 ст. 38 Конвенції 1989 р.), а по-друге, утриматись від призиву будь-якої особи, яка не досягла вказаного віку, на службу в свої збройні сили.

Може здатись, що положення п. 2 і 3 ст. 38 Конвенції 1989 р. дещо послаблює захист дітей порівняно з ДП II, який не проводить різниці між безпосередньою (прямою) та опосередкованою участю дітей у збройних конфліктах. Проте це лише на перший погляд, тому що, як вбачається з положень норм, держави — учасниці Конвенції 1989 р. зобов'язані вживати позитивні необхідні заходи для попередження участі дітей у воєнних діях. Тобто можна спостерігати, що в різних документах, які направлені на досягнення однієї мети — недопущення участі дітей у воєнних діях, містяться такі види юридичних норм. Пункт 2 ст. 38 Конвенції можна тлумачити як зобов'язуючу норму, тобто таку, що покладає на державу обов'язок здійснити певні дії. Зокрема, йдеться про те, що в тексті цього пункту зазначається: «Держави-учасниці вживають “всі можливі заходи” для забезпечення того, щоб особи, які не досягли 15-річного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях». Аналізуючи це положення, слід зазначити, що його формулювання могло б бути жорсткішим. Такі вчені, як І. Сандоз, Ч. Свінарські, Б. Цімерманн [12, 900], вважають, що більш надійний захист могло б гарантувати таке формулювання, як «всі необхідні заходи» замість «всі можливі заходи», з цим можна погодитись. Формулювання «необхідні засоби» було запропоноване Міжнародним комітетом Червоного Хреста (далі — МКЧХ), але, на жаль, не було прийняте. Формулювання, яке існує на сьогодні, може тлумачитись як таке, що добровільна участь дітей у бойових діях повністю не заборонена. Подібна ситуація склалася й навколо формулювання про «безпосередню участь у воєнних діях» — випадки опосередкованої участі дітей (наприклад, збір чи передача військової інформації, транспортування зброї тощо) стаття не охоплює, а відтак і не забороняє її. Як наслідок цього, ст. 38 Конвенції лише частково гарантує захист прав дітей, а не так, як це закріплено в ДП I, і навіть «робить крок назад» у порівнянні з ДП II (п. 3(с), ст. 4 — як забороняюча норма, яка встановлює обов'язок держави утриматись від здійснення певних дій (забороняє вербування дітей, які не досягли 15-річного віку, до збройних сил чи групи, а також їх участь у воєнних діях). Перша група норм зобов'язує державу вживати всіх можливих заходів, а норми другої групи — містять ряд зобов'язань абсолютного характеру (норми *jus cogens*).

Пункт 3 ст. 38 Конвенції 1989 р. дублює п. 2 ст. 77 ДП I. У ході дискусій, що точилися навколо цієї статті, були запропоновані поправки щодо збільшення мінімального віку осіб, які призиваються на військову службу, з 15 до 18 років. Проте більшість делегацій виступили проти такої пропозиції [13, 118] і в результаті 15-річний вік був встановлений як мінімальний вік учасника бойових дій. Незважаючи на те, що було враховано, що при вербуванні осіб у віці від 15 до 18 років перевага повинна надаватись особам більш старшого віку, на нашу думку, в такому універсальному документі слід було б розширити вікову

межу до 18 років, як це встановлено в національному законодавстві більшості держав світу.

В п. 4 ст. 38 Конвенції 1989 р. міститься положення про те, що «згідно зі своїми зобов'язаннями за міжнародним гуманітарним правом, пов'язаним із захистом цивільного населення під час збройних конфліктів, держави-учасниці зобов'язані вживати всіх можливих заходів з метою забезпечення захисту дітей, яких торкається збройний конфлікт, та догляду за ними» [14, 221].

Слід також зазначити, що МКЧХ робив спроби щодо вдосконалення ст. 38 ще до прийняття Конвенції 1989 р., однак усі зауваження та пропозиції були відхилені [13, 120]. Так, під час 25-ї Міжнародної конференції МКЧХ (23–31 жовтня 1986 р.) було прийнято IX Резолюцію щодо захисту дітей під час збройних конфліктів, в якій висловлено підтримку щодо діяльності Робочої групи з питань розробки конвенції щодо захисту прав дитини. В Резолюції зазначалося, що «захист відповідно до нової конвенції повинен бути таким, як це закріплено у Женевських конвенціях 1949 р. та двох Додаткових протоколах до них 1977 р.» [15, 702].

Таким чином, аналізуючи зміст ст. 38 Конвенції 1989 р., знаходимо ряд прогалин у Конвенції, що зрештою не виправдало сподівань, які покладалися на цей документ. На думку науковця Моувер Андре Гленн, саме наявність таких прогалин прискорила ратифікацію Конвенції [16, 201] такою кількістю держав (192), оскільки ними були помічені можливі варіанти невиконання прийнятих на себе зобов'язань. На нашу думку, мова йде про наявність згоди держав по відношенню до змісту тих чи інших положень, який дозволив прийняти і забезпечив високий рівень ратифікації Конвенції 1989 р.

Варто звернути увагу, що в міжнародному гуманітарному праві не міститься визначення поняття «дитина», «діти», — можна допустити, що його можна знайти в документах загального міжнародного права. Деякі автори стверджують, що при складанні ДП визначення юридичного терміна «дитина» було навмисно опущене і пояснювалося це тим, що був відсутній єдиний підхід у розумінні значення цього слова [12, 899]. Вивчення положень Женевських конвенцій про жертв війни 1949 р., а також двох Додаткових протоколів до них 1977 р. дозволяють стверджувати, що у вищезгаданих документах не міститься визначення поняття «діти — учасники воєнних (бойових) дій» або «діти-військовополонені».

Визначення поняття «військовополонений», яке дається в ст. 4 III ЖК 1949 р., включає в себе різні категорії осіб. Проте, в цій статті не згадуються слова «дитина» або «неповнолітній», яким могли б надати захист або, навпаки, виключити із загальних правил. Тому можливо нормативне визначення та закріплення на міжнародному рівні понять «діти — учасники воєнних (бойових) дій», «діти-комбатанти» та, як наслідок, можуть розраховувати на отримання статусу «неповнолітніх військовополонених» або «військовополонених дітей». Виходячи з загального правила, комбатанти, які під час міжнародного збройного конфлікту потрапляють в полон до супротивника, стають військовополоненими. Пункт 2 ст. 5 III ЖК 1949 р. закріплює, що якщо з'являється

сумнів, чи належать особи, які брали участь у воєнних діях і потрапили до рук супротивника, до категорій, перелічених у ст. 4, то такі особи користуються захистом цієї Конвенції доти, доки їхній статус не буде визначений компетентним судовим органом.

Підставою для розробки Факультативного протоколу (далі — ФП) до Конвенції про права дитини 1989 р. стала неефективність або низька дієвість національних механізмів захисту прав дітей. Такі механізми зобов'язані створювати держави, які стали учасниками Конвенції про права дитини або того ж Факультативного протоколу до Конвенції про участь дітей у збройних конфліктах. Досвід та статистика застосування вищезазначених документів продемонстрували недостатню ефективність національних механізмів захисту. Саме це і стало підставою для розробки нового міжнародного інструменту захисту прав дітей як найуразливішої категорії населення.

Прийняттям ФП усунуто недоліки, які існували в ст. 38 Конвенції. Зокрема ст. 1 ФП свідчить, що особи, що не досягли 18-річного віку, не повинні брати безпосередньої участі у воєнних діях. Поряд з цим забороняється заклик в збройні сили осіб, що не досягли 18-річного віку. Згідно з положенням ФП держави-учасники повинні підвищити мінімальний вік добровільного заклику осіб у свої національні збройні сили в порівнянні з віком, вказаним в п. 3 ст. 38 Конвенції 1989 р. (15 років). Що стосується збройних груп, які відрізняються від збройних сил держави, то їм заборонено вербувати або використовувати у воєнних діях осіб, що не досягли 18-річного віку. Аналізуючи положення ФП, слід зазначити, що в нім закріплена норма про співробітництво держав-учасників щодо виконання цього Протоколу, у тому числі з запобігання будь-якій діяльності, що суперечить Протоколу, а також в напрямку реабілітації та соціальної реінтеграції осіб, що стали жертвами. Така допомога і співпраця здійснюватимуться в консультації із зацікавленими державами-учасниками і відповідними міжнародними організаціями. Досліджуючи дану проблему, важливо відзначити, що ФП є істотним, але лише першим кроком в боротьбі з вербуванням дітей і їх участю у воєнних діях.

В даний час існують правові прогалини, які остаточно врегульовані ФП (зокрема, в п. 2–5 ст. 3). Одним з недоліків є те, що нечітко зафіксоване як мінімальний вік для заклику 18-річний вік. Звідси виникає питання — наскільки обґрунтованим може бути твердження, що дитина дійсно добровільно з'явилася на призовний пункт. На нашу думку, це можна поставити під сумнів. Наступним недоліком можна вважати заборону для держав-учасників щодо недопущення безпосередньої участі дітей у воєнних діях. Виходячи з цього виникає питання: що варто розуміти під «безпосередньою участю», а що під «опосередкованою участю»? Цікавим є те, що Африканська хартія з прав людини, яка була прийнята раніше ФП, вільна від двозначного розуміння цих двох термінів і у ст. 22 закріплює, що держави-учасники повинні вжити всіх заходів, що направлені на те, щоб жодна дитина не брала прямої участі у воєнних діях, зокрема, щоб жодна дитина не була призвана на військову служ-

бу. Завдяки закріпленню визначення «дитина» (ст. 2 Хартії) положення ст. 22 можна вважати одним з прогресивних у міжнародному праві.

Незважаючи на такі прогалини ФП, на даний час він залишається єдиним документом, що регламентує участь (заборона) у збройних конфліктах дітей, що не досягли 18-річного віку. Поза всяким сумнівом, вищевикладені факти свідчать про необхідність подальшого вдосконалення норм міжнародного гуманітарного права з врахуванням потреб ситуації, що склалась. До речі, Україна також взяла на себе міжнародні зобов'язання щодо захисту дітей в умовах збройного конфлікту та підтримує заборону дитячої участі в конфліктах як комбатантів, що підтверджується її приєднанням до Факультативного протоколу [17]. Поза всяким сумнівом ФП став важливим інструментом для забезпечення більш добросовісного дотримання положень міжнародного права, які гарантують особливу безпеку дітям під час збройних конфліктів. Однак він так і не зміг гарантувати захисту прав дітей у збройних конфліктах повною мірою. А тому й надалі актуальною залишається потреба у вдосконаленні норм міжнародного гуманітарного права щодо захисту неповнолітніх у збройних конфліктах.

Наступний міжнародний документ, який входить до джерел права прав людини та певним чином сприяє захисту дітей в період збройних конфліктів, є Конвенція про заборону та негайні заходи по викорінюванню найгірших форм дитячої праці, яка була прийнята в Женеві на 87-й сесії Генеральної конференції Міжнародної організації праці 1 червня 1999 р. [18]. Термін «найгірші форми дитячої праці», який міститься в цій Конвенції, крім всіх форм рабства або практику, схожу з рабством, включає також примусову або обов'язкову працю, у тому числі й примусове або обов'язкове вербування дітей для використання їх в збройних конфліктах.

Варта уваги згадка про ініціативу на політичному рівні, виражену 78 державами-членами, включаючи низку країн, які втягнуті в конфлікти, їх тверда позиція прихильності виконанню Паризьких зобов'язань та Принципів і керівних вказівок по питаннях дітей, що беруть участь в збройних силах або збройних групах (2007 р.) [19], в яких містяться керівні принципи відносно роззброєння, демобілізації і реінтеграції всіх категорій дітей, що беруть участь у збройних конфліктах, що у свою чергу є вираженням захисту дітей в період збройних конфліктів.

Підсумовуючи, можна зробити такі висновки. По-перше, ряд міжнародно-правових документів, як в галузі міжнародного захисту прав людини, так й в галузі гуманітарного права, стали важливою правовою основою забезпечення функціонування міжнародно-правових механізмів захисту дітей в період збройних конфліктів. По-друге, норми міжнародного права захисту прав людини суттєво доповнюють [20; 21] норми міжнародного гуманітарного права, навіть можна говорити про конвергенцію цих двох галузей міжнародного права, проте ні в якому разі не замінюють. При виникненні будь-яких суперечностей, звісно, будуть застосовуватись норми міжнародного гуманітарного права, передбачені в спеціальних вищезгаданих міжнародних документах. Або можна скориста-

тися принципом «найбільшого сприяння людській особистості або жертві», який полягає в тому, щоб у випадку, коли два положення міжнародного гуманітарного права будуть суперечити один одному, вибирати завжди потрібно те, яке забезпечує кращий правовий захист. Цей принцип підтверджується ст. 41 Конвенції 1989 р., яка прописує, що «ніщо в цій Конвенції не зачіпає жодних положень, які більшою мірою сприяють здійсненню прав дитини і можуть міститися в законі держави-учасника, або в нормах міжнародного права, що діють відносно даної держави».

Література

1. UNICEF. A major step to end the use of child soldiers [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.unicef.org/noteworthy/protocol-conflict/
2. Галанцев В. Хто він, малюк з «калашем»? [Електронний ресурс] // Військо України. — 2004. — № 9–10. — Режим доступу : <http://www.vu.mil.gov.ua/?part=article&id=139>.
3. Френкель М. Гражданская война в Либерии // Международная экономика и международные отношения. — 1998. — № 7. — С. 102–109.
4. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : ags.demokratia.ru/press/?content=publication&id=649.
5. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.un.org/russian/news/fullstorynews.asp?NewsID=13622.
6. Плотников А. В. Изменение баланса сил на международной арене: последствия для международного права // Альманах международного права. — 2010. — Вып. 2. — С. 106–116.
7. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/742/38/IMG/NR074238.pdf?OpenElement.
8. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_199&p=1316695103998910.
9. Комментарий к Дополнительному протоколу II от 8 июня 1977 года к Женевским конвенциям от 12 августа 1949 года, касающемуся защиты жертв вооруженных конфликтов немеждународного характера. — 2-е изд. — М. : МГКК, 2000. — 260 с.
10. Конвенция о правах ребенка, принятая резолюцией 44/25 Генеральной Ассамблеи от 20 ноября 1989 года [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml.
11. UN Convention on the Rights of the Child. List of the State Parties [Електронний ресурс]. — Режим доступу : treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-1&chapter=4<=en.
12. Sandoz Y. Commentaires des Protocoles additionnels du 8 juin 1977 aux Conventions de Genve du 12 aoUt 1949, Comitd international de la Croix-Rouge / Y. Sandoz, Ch. Swinarski, V. Zimmermann. — Geniwe : Martinus Nijhoff Publishers, 1986. — 1625 p.
13. Криль Ф. Защита детей во время вооруженных конфликтов // Защита лиц и объектов в международном гуманитарном праве : сб. ст. и док. — М. : МККК, 1999. — 376 с.
14. Мицик В. В. Права людини в міжнародному праві. Міжнародно-правові механізми захисту : підручник для вузів / В. В. Мицик ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. — К. : Вид. дім «Промінь», 2010. — 722 с.
15. Detrick Sh. The United Nations Convention on the Rights of the Child. A Guide to the Travaux Preparatoires / Sh. Detrick, J. Doek, N. Cantwell. — Dordrecht : Martinus Nijhoff Puplisher, 1992. — 702 p.
16. Mower A. Glenn. The Convention on the Rights of the Child: International Law Support for Children (Westport, Connecticut: Greenwood Press, 1997) // International Studies. — 2002. — Vol. 39, N 2.
17. Про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах : Закон України від 23 черв. 2004 р. № 1845-IV // Офіційний вісник України. — 2004. — № 28, т. 1. — Ст. 1857.
18. Конвенція про заборону та негайні заходи по викорінюванню найгірших форм дитячої праці

- від 1 червня 1999 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/convention182.shtml.
19. Паризькі зобов'язання та Принципи і керівні вказівки з питань дітей, що беруть участь в збройних силах або збройних групах [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.un.org/russian/children/conflict/parisprinciples.html.
20. Котляров И. И. Международное гуманитарное право : учеб. пособие / И. И. Котляров, К. Л. Ходжабегова. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : ЮНИТИ-ДАНА : Закон и право, 2007. — 143 с.
21. Карташкин В. А. Права человека и международное гуманитарное право // Юрист-международник. — 2006. — № 2. — С. 2–8.

Анотація

Грушко М. В. Співвідношення міжнародно-правових механізмів захисту дітей як учасників бойових дій в міжнародному праві захисту прав людини та міжнародному гуманітарному праві. — Стаття.

Стаття присвячена особливостям правового регулювання питань захисту прав дітей як учасників бойових дій в період збройних конфліктів. Зокрема, аналізуються існуючі міжнародно-правові механізми захисту дітей в міжнародному праві захисту прав людини та міжнародному гуманітарному праві, проводиться співвідношення норм міжнародного гуманітарного права та права прав людини в умовах виникнення ситуацій збройного конфлікту.

Ключові слова: міжнародне гуманітарне право, діти як учасники бойових дій, Женевські конвенції 1949 року, Додаткові протоколи 1977 року, Конвенція про права дитини 1989 року.

Аннотация

Грушко М. В. Соотношение международно-правовых механизмов защиты детей как участников боевых действий в международном праве прав человека и международном гуманитарном праве. — Статья.

Статья посвящена особенностям правового регулирования вопросов защиты прав детей как участников боевых действий в период вооруженных конфликтов. Анализируются существующие международно-правовые механизмы защиты детей в международном праве прав человека и международном гуманитарном праве, проводится соотношение норм международного гуманитарного права и права прав человека в условиях возникновения ситуаций вооруженного конфликта.

Ключевые слова: международное гуманитарное право, дети как участники боевых действий, Женевские конвенции 1949 года, Дополнительные протоколы 1977 года, Конвенция о правах ребенка 1989 г.

Summary

Grushko M. V. Value of international legal mechanisms for protection of children as combatants in international human rights law and international humanitarian law. — Article.

Article is devoted to the peculiarities of legal regulation of issues of children's rights as combatants in armed conflicts. In particular, analysis of existing international legal mechanisms to protect children in international law of human rights and international humanitarian law, held the ratio of international humanitarian law and human rights in terms of situations of armed conflict.

Keywords: international protection, child rights, children in armed conflicts, children as combatants, the Geneva Conventions of 1949 and the 1977 Additional Protocols, the Convention on the Rights of the Child, 1989, the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Involvement of Children in armed conflict in 2000.